

קשות — אלא הפסידו אפירגאפיה שייכת כאן לענין עצמו.

המחברים לא הבחינו בין ראשונים ואחרונים, בין שמות היסטוריים ובדויים, — הכל כשרים להופיע בראש אחד הנוסחאות הספיקולאטיביים הללו שחברי הקבוצה ניסו בהם ללכד לעצמם את "סוד יריעת המציאות", אם להשתמש בשם אחד הטכסטים.

כאן יש לנו "ספר מעין החכמה" שנחן מיכאל למלאך, פלארי והמלאך למשה רבינו, "מדרש שמעון הצדיק", "תפילת הייחוד לר' נחמיה בן הקנה", ותפילה אחרת על שם רבן גמליאל. "ספר הכסחון" לר' יהודה בן בחירה וגילויים של ר' חנינא בן חרדיון בספר "מורה צדק"; אבל יש כאן גם כתבים המיוחסים לגאונים, חשובות של רב האי גאון ושאר כתבים על שמן וספרים הבדויים על שם הרב המאיר, ראש המדברים על ענין הספירות המנימיות" או על שם ר' יהושאל גאון אשכנזי ששניהם לא היו ולא נבראו. כל הכתבים המזכירים שמות של מקומות, אינם מדברים אף פעם על מקומות בספר אלא על קורביל (Cortel) מונטפלייר (Montpellier), וורמס (Worms), טולוזה (Toulouse) ואפילו לונדון והישיבה הגדולה באפוליא באיטליה. ניכרת השאיפה ליצור קשר ספרותי אל חסידי אשכנז וצרפת. אין לל כל ספק שרוב הכתבים הללו, אם לא כולם נחמברד בפירנסה, אם כי אינו מן הנמנע שאנשים שהשתייכו לקבוצה זאת, התיישבו בברוג'ש ובטולדו. נשתמרה אגרת אל הרמב"ם אשר לפי תוכנה נכתבה ע"י אחד מבני החוג. היושע בן מנחם שם-משפחה מטולדו: אבל כל עיקר ספרות זו אינה מספרר.

תוכן הטכסטים הללו כולל ספיקולאטיבי ואין בהם שום חומר ריאלי הקושר את הענין בסודות עולם המדע במסכתות אחרים מספרים אלו נדפסו, אם כי לרוב בנוסח משובש ביותר, וכמה אחרים עודם גנוזים במכני היד, ועיין ברשימה שבנספח ג'.

י. עיין הפריטים ברשימה שבנספח ג', על צדדים ידועים בתורת החוג הזה עיין במרביץ ב', עמ' 419—430.

י. יש כמה רמזים לקורביל במרכזו ללימודי סוד קבלה. אעפ"י שרובם נמצאים בספרים פסאדפארגאפיים, אפשר שמאחוריהם מסתתרת איזו עובדה היסטורית.

י. קריית ספר שנה ג', עמ' 418—419.

פרק שי חוג ספר העירון

א

הכלמתי את הקו הראשי המוביל מר' יצחק סג"ל נחור אל הרמב"ם וחבריו והמתבטא בפעולת המרכז החדש בגירונגה. יעודה ההיסטורי של הקבלה מתבאר כאן ביתר שאת. גיבושה לחשיבה שלמה בעלת פריצו בולט אף הוא נעשה כאן. לעומת זה עומדת הקבוצה האחרת, האנונימית שאקרא לה להלן בשם "חוג העירון" על שם, ספר העירון, אחד הטכסטים הידועים ביותר שיצאו ממנה. כשאנו מביינים בורם זה, אנו נמצאים בעצם ביהדותיזם של הקבלה הספיקולטיבית ונוכל לצפות את עומק החסיסה שנתחוללה בתחילת המאה השלישית. אצל אנשי גירונגה אנו רואים את התחליף העומד מאחורי מתן ולא המיד גבין על נקלה את התחליף העומד בחוג העירון. כאן צורה זה, והרי זהו מה שאנו יכולים ללמוד בחוג העירון. אין הקבלה יוצאת להילחם מלחמת האמונה בורמים אחרים, כאן אין לה עדיין "כתובת היסטורית" נשגבה אלא כאן אנו עדים להיאבקו שכולה מבפנים. חוסר השלימות הסיסטמאטית מבליט ביתר בירור את המוטיבים הבדויים הפועלים בחסיסה זו הלבושת צורה ופושטת צורה, מבקשת להחבטא ואינה מצליחה וחוזרת ומבקשת מוצא בנסיונות חדשים.

האנונימיות של קבוצה זו משמדה בעיות קשות כשאנו באים לקבוע את מקומה הגיאוגרפי, ואילו אין כל קושי לקבוע את מקומה ההיסטורי בהתפתחות הקבלה. מציאותו של חוג העירון מתבטא רק בספרותו. ספרות זו מוזרה מאוד. מהוים אותה כשלישים ספרים, כולם בעלי היקף קטן מאוד, דפס אחרים ולא יותר. חלק מהם עלומי שם-מחבר מכל וכל, אבל רובם נושאים בראשם שמות בדויים, ולא דווקא שמות שנוספו אחרי כן על ידי סופרים שונים — דבר הרגיל למדי בספרות הקבלה והמעמיד את חולדות ספרותה בפני חרבה שאלות ביבליוגראפיות

הצד השווה שבספרות זאת איננה תורתה — כמעט כל ספר נותן תיאור אחרי של מדרגות העליונים והתחלה מעשה בראשית — אלא לשונה. לשון זאת חוזרת אך ורק אצל ר' עזריאל מגירונה המשתמש בכמה מושגים ומליצות, אלא שהוא הצליח במה שהם נכשלו: לבנות בנין מחשבותי ברור מהאבנים שמצא מפוזרות. לשון זאת מצטיינת בסגנון הנלהב ובצירופיה הבלתי שכיחים, בשפע ביטויים שריים מזה ומנוחים המגלים את מקורם הנאראפלטוני מזה. אבל באפלטוניות החדשה לא סגי כאן. מקובלים אלו קראו את הפאראפראזה הישנה של ספר "אמונות ודעות" לרב סעדיה גאון, וכתובה אף היא בלשון חצי פייטית ואנתוסטאסית. משם שאבו כמה ענינים שהשתמשו בהם לפי ראות עיניהם. עם זה השפיעו ביותר גם מפרושו של רב סעדיה גאון על ספר יצירה, אלא שהסיכו את הרעיונות שקבלו משם, לצד המיסטיקה. כל זה, ספרי ההיכלות וספר יצירה, תורת הספירות של הבהיר ודברי רב סעדיה, ועל כולם האפלטוניות החדשה, מצטרף כאן לתהוירובותו משונה ביותר. בתמיכה שאחתה בבלי החוג הזה ניכר פרוצס דיאלקטי. מצד אחד שוקעת הגנוסטיקה הקדומה בכמה מן הכתבים הללו ועוברת לצורות חדשים שהאפלטוניות היא הקובעת בהם, ואילו מצד שני מתחזקות המגמות הגנוסטיות על רקע חדש, ועל ידי קמילתה והתפרקותה של הגנוסטיקה במקום אחד באה צמיחתה מחדש במקומות אחרים. חזירתה של תורת האלהות והאצילות של האפלטוניות החדשה מולידה בעצם החוג שבו היא ניכרת ביותר, גם החליף גברי המתקומם נגד הפילוסופיציניה של הקבלה והניתן עדיין לניתוח מדויק למדי.

הנמצאים שבמרכבה כגון השרף, האופן, הכסא, הפאראדי וההשמה מופיעים בפירושם החדש ככוחות מושכלים הקרויים בשמות הישנים ששוב אין חולקים אותם. המתחברים מבקשים לחתר את הקטיגוריות היסודיות של עולמנו כהיות רחוקות

י. ביחוד חשוב הקשר שיכולתי לקבוע בין תיאורי הפאראדיה ("פמרת ס' האמונות") על תורת האטומים ("הרדיונים") ותורת הספירות. י. עיין חריץ שנה ג' (תרצ"ב) עמ' 276—286, ובפרט עמ' 279.

היסטוריות מסוימות. אין גם כמעט כל התענינות בתורת האדם, ובאמתן דרכי הדביקות שתלמיד ר' יצחק סגי נהור עשו אותם עיקר. תורת הכוונה אינה משמשת נושא לדיונים אלא לעתים רחוקות. הנושא האחד הוא העולם העליון, ואם נרצה להגדיר בקיצור את אופיה של התעסקותם בעולם זה, הרי נוכל לומר, כי בספרות זו מתגלה לנו בכל עונה התפוצצותה של המחשבה הנאראפלטונית לתוך הצורה הגנוסטית הקדומה של הקבלה.

ספר הבהיר אינו תופס בחוג זה כל מקום, המתחברים ממרכזים כולם לעיונים הרחוקים מאוד מעולמו. אך בדבר אחד בעל חשיבות יתירה ניכרת הרציפות מן הבהיר אליהם. זאת היא שאלת מקום המרכבה. בניחות של הבהיר נתבאר לנו שמתורת ה"גזעים" והספירות מבקשת לקבוע מדור עליון אלוהי למעלה מעולם המרכבה של בעלי ספרות ההיכלות. עם זה אין עוד פירוד גמור בין שני העולמות שבא רק אצל ר' יצחק סגי נהור ומקובלי גירונה. אצלם אין אפשרות לעררב את תחום עולם הספירות ועולם המרכבה של חזון הגנוסטיים. לא כן בחוג היציון. כאן ניטשששו הגבולות. כמה טכסטים מתארים לנו את אלוהי נתיבות ההכמה שהם בשבילם מכלול העולם הנסתר של המיסטיקה. והיאורם כולל גם כמה וכמה מדרגות וענינים השייכים ללא כל ספק לתחום המרכבה. יש גם טכסטים שתורת עשר הספירות איננה מרכבות בהם. כמה מהם יודעים על מבנה העולם הנסתר השונה לגמרי מחזרה זו. הקורא מקבל את הרושם שהמתחברים באים לחקור עולם פנימי שזה עתה נפתח להם ואינם יודעים עדיין כיצד לתאר אותו. נפתחו להם דרכי מחשבה חדשים ואין בהם הכוח הספקולאטיבי להשתלט עליהם. מתעוררים בספרות זו גם דברי חזון והסתכלות אמתיים במלאכת סופרים המעבדים חומר השאוב ממקורות אחרים בחזרת "דורשים במרכבה ולא ראוי אותה".

י. אות נדפסה בסוף הקדמת הפירוש לסי' יצירה המיוחס להראב"ה. אחרת נמצאת בכ"י ירושלים (עיין כח"י ד' בקבלה עמ' 14) ושלשית בכ"י מאור ושמש (תקצ"ט) דף כ"ד ב'.

העילונים והשמו"ת הקדושים, עוברת מעתה את כל הקבלה. כבר אמרתי שיש הכילים עצומים בהוצאת מעשה בראשית או מעשה מרכבה בחוג הזה. לאותו המושג נודעת לפעמים משמעות שונה לגמרי בטקסט אחד, או נקבעים בסדרי הכוחות מקומות שונים לאותו הכוח השכלי במקורות שונים. על האל עצמו מדובר תמיד בביטויים בעלי אופי נואראפלטוני. ברוב הספרים אין זכר לאירוסוף ובאחרים מופיעים רק אותם ההקשרים במשפחות לשוניים קרובים המשמעים לשתי פנים, כפי שדיברתי עליהם בפרקים הקודמים.

יש וענין המתלת הברואה מתבאר כאן באופן ברור, כמו בספר הענין עצמו. כאן האל הוא האחדות הששה שבשלימותו מתאחדים עליונים ותחתונים, ומ"פליאת האחדות" יוצאים כל הנמצאים כל געלים וגלגלי. "יתברך שם הנחד בגבורה אשר הוא אחד מתאחד בכל כוחותיו כאור העין היוצא משורות העין, ונמצאים אלו מאלו מאחדות כאור העין היוצא משורות העין, ונמצאים אלו מאלו כריח מריח ונר מנר שזה מתאצל מזה וזה מזה וכו' והוא המאציל באצלו ואין המאציל חסר כלום. כך הקב"ה קודם שברא שום דבר היה יחיד קדמון... והוא נעלם, אפשרי לעמוד בעצמו ולא היה כוחו ניכר, וכשעלה בדעתו להמציא כל פעליו נגלה כבודו וזיוו בידו". האל הזה הוא "האורה המתעלמת בתוספת תחושה המסתורית", וידיעת האחדות היא ידיעת החושך הקדמון שממנו בקע ירי הכבוד. השקפה זאת חוזרת כמעט בכל הספרים החשובים של החוג, המתארים בצורות שונות כיצד פוצץ שני מעינות, אחד של אור ואחד של חושך (שכל עצמו אינו אלא אור נסתר ביותר). התהליכים שבהם יוצאים תאורות השונים מן הסתר העליון הנעלם, או מן האוויר הקדמון — סמל המצוי כאן מאוד — מתוארים בפרטרוט בכמה מהספרים, וכפרט ב"ס מעין החכמה, וכמעט בכלם אין התיאור הולם כלל את תורת הספרות. ניכר שהיו גם דרכים אחרות לתאר את הפילולוגיה, ונסיונות ההרמוניזציה בין ההשקפות השונות הנמצאים פה ושם, מבליטים דווקא את ההבדלים שבהן. לבעלי חוג הענין אבדה בחלקה ההכרה הברורה באותו צד בתורת

בעולם העליון ולא איכפת להם אם זה על ידי זה הם מונים את הירצון, ואת החכמה הקדומה, את האור המופלא, התיאור המוחזק, את כסא הנוגה, והדרי המדולה, אבל בצדם גם כוחות שנקראים, גולגל, ערפלי, בנין, או צלם, בחוג הענין, אנו מוצאים בפעם הראשונה את עיקבותיו של גבירל בקבלה, אם נניח שכתבי החוג קדמו לספרי ר' עזריאל—דבר הנראה לכל הפחות בשביל אחדים מהם. הורת הרצון של גבירל שער יצחק סגי נחור לא ידע עליה, נחגלה בעקיפין לחבריו — כי אמנם כן סבורני שעלינו להפיש את "ראש המדברים" של החוג הזה בסביבתו. פה ושם מתקבל הרושם שרעיונות מפירושיו לספר יצירה חורים אצלם וגם ציטאטות בשם הראב"ד מופיעות מונחים המיוחדים לחוג הענין. אבל ברור שלא ר' יצחק הוא שקבע את תורתיהם, בניגוד לשרידי כתביו מלאים כל כתבי חוג הענין מיסטיקה מפורטת מאוד של האורות השכליים כשם שהם מלאים גם דרשות גנוסטיות על כוח האורות ועניני השמות האלהיים. אם השמות המיסטיים של האורות שמשו אצל יורדי המרכבה אמצעים טכניים לריכוז המחשבה ולהשבעה בשעת עליית הנפש, הרי מחפשים בהם עכשיו גם סודות עיוניים. כל האורות הפנימיים, והכוחות הם שמות, ולא לחנם מגדיר ר' יעקב הכהן, אחד מחלמידיהם של בני החוג הזה, כי "השמות של מעלה הם עצם ממש והם כוחות אלהות, ועצמם עצם אור החיים, ואפילו שמות בני אדם כשתלצה לדקדק בהם תמצא שהם והעצמים דבר אחד". גם לבעלי המרכבה היו השמות המפורשים בחינת עמודי-אש המרכיבים את כסא הכבוד, והשקפה זאת המונה את האורות

י ענין במאמרי על נושא זה במאסף סופרי ארץ ישראל (ת"ש) עמ' 24.

ולא נאצל. קודם שנברא העולם... היה האוויר הקדמון יחיד ולא היה נוטה מצד עיליון והיה כוחו של הקב"ה נסתר בתוכו ולא היה ניכר בברד עד שנבקע זה האוויר ונראה זיוו ונגלה כבודו. באותה שעה המציא כוח אחד וקראה חכמה קדומה... ועיקר ידיעת האוויר הקדמון לא נגלה מקור יציאת בריאתו אפילו למשה רבינו. אם יש כאן רמז ליציאתו ובריאתו של האוויר, הקדומה אמנם לכל הספירות האורות, באים ספרים אחרים ומכתישים אותה. ושוב יש טכסטים אחרים שמקדימים כוחות נעלמים אחרים אפילו לאוויר הקדמון. "ולמה נקרא אוויר הקדמון? מפני שהוא אור שאין כיצא בו בכל מיני מאורות שברום ערבות רקיע. והוא כתבנית בגד של זין. מאול הדור של הקב"ה בורא עולם, והוא פרוש על כל הכבוד סביב סביב וצמצונו מתגבר ומאיר ומפני זה נקרא אוויר שאינו נתפש, לא מפני שאין שם כוחות אחרים קדמונים ממנו? בדומה לזה יש היסט גם לגבי מקום השכינה, ויש שרואים בה את האצילות הראשונה. בכלל יש הרבה גישושים ספיקולאריים טיביים שונים לגבי טיב הספירה הראשונה. הכל נמצא עוד בורמזה ונאמרו כאן הרבה דברים שהמקובלים אחרי כן לא היו מעזים להעלות על מחשבתם. סמלים מעולם הניאופלאטוניזם עומדים על יד סמלים מספרות המרכבה. אפשר היה לפשוט אפילו את המלאך ענפיאל הנזכר בהיכלות רבתי כראש כל המלאכים, בחור סמל לכות העליון בעולם האצילות, ולא חסרו גם נסיונות לפרש את הספירה הראשונה כאדם קדמון. הוא עשה עצמו — אומר ספר העיון — כאילו גוף ממש, בשביל כבוד ברייתו. יחד עם זה נקרא הבורא "נשמה לנשמות". בקיצור, אנחנו נמצאים מול הנשמה שבה ניתן חופש כמעט בלתי מוגבל למחשבה בסיונותיה לחזור אל עולם הנסתר ולקבוע

הספירות הרואה בהן גם את הכוחות הקובעים את הנהגתם המוסרית של בני אדם למטה. המיסטיקה הקיצונית של האורות השכליים שיישודם בהנהגת המתחננים אינו ברור, אוכלת את הצד המוסרי שבחזרות הספירות. יש אמנם בכמה מן הטכסטים ביאורים של עשר הספירות, ומהם מענינים מאוד, אבל בדרך כלל ניכר שלחמבורים יש ענין מיוחד, כמעט הייתי אומר: הנאה מיוחדת, במנין האורות השכליים בעולם כלולים בתוך הספירות או קיימים באופן בלתי-חלוי בעולם האצילות. המגמה הידועה גם מכמה ספרים גנוסטיים קדומים, לפחות את חוכן העולם המושכל על ידי רשימות ארוכות של כוחות כאלה, בולטת מאוד גם בחוג זה, ואחר כך אצל אותם המקובלים הספרדיים שהמשיכו את דרכו של החוג במחצית השנייה של המאה שלוש עשרה.

ב

מקום רב חופשות בחוג זה הספיקולאציות על האוויר הקדמון, מושג שבא להם מספר יצירה, המברל בין האוויר הנתפש והאוויר שאינו נתפש. רב סעדיה גאון אמר על האוויר הדק והפשוט הזה ש"רצון היוצר מתפשט בו ומצנע אותו כניצוץ החיות לגוף". והאוויר הזה הוא, לדעתו, הכבוד המלא את הכל "והאומה קוראת אותה שכינה ובעל ספר יצירה קראו רוח אלוהים חיים". המושגים השונים הללו לא נשאר שמות נרדפים אצל המקובלים. בחוג העיון אנו רואים את האפשרויות השונות של דיספניציציה ביניהם. לעתים קרובות נחשב האוויר הקדמון לספירה העליונה ומזוהה עם "כתר עליון". של הכהן או עם האין. לעומתו נעשית השכינה לספירה אחרונה.

סודות האוויר הקדמון מושכים את בעלי העיון. הוא לא נברא בפרט ר' יצחק הכהן ור' משה מבורגוש (שאת כתביהם פרסמתי בשתי עבודות) מבלתיים את הנוטה הזאת לקריאת שמות לעירכת קסלוגים של הכוחות העליונים. "קסלוגים" כאלה מציינים כבר את הספר הגנוסטי הידוע בשם Pistis Sophia (מן המאה השלישית).

את מציאותן של הספרות נסמך על הגדרת הספירה הראשונה בתור העליל הראשון או הנאצל הראשון מן הסיבה הנעלמת שאין לה סוף. הספרות הגדור כאן כמירות עלולות שיש בהן מציאות הכוח לפעול במובל ומצד-מה הכוח הבלתי מוגבל של מאציקלן, בעמדתו זו תפסו גם ר' אשר בן דוד וגם ר' עזריאל. נכלל לומר בודאי שאין ידידותיה זאת הולמת את האופי הנוסטי של הספרות ככחות בתוך האחדות הדינאמית. הרי סדר הטובות העלולות זו מזו הקושר אותן, אינו הכל, מלבד זה, "נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן", או כמו שניכר מכתבי מקובלי ספרד, יש עלייה וירידה בין הספרות, הולפת את מעמדן ופורצת את גדר קביעותן כדוגמת סטאטיות.

בחוג העיון אין זכר לגישה זאת לתורת הספרות. על כן אינו מן התימה שאנו מוצאים כאן לפעמים גם דיעה שלשה ישנם למעלה מהספירה הראשונה שהיא המתחשבת השתדל, עוד שלוש אורות גנוזים. היות ראשונות אלו הנקראות כאן, אור קדמון, אור צח, ואור מציאות, הן כולן ענין אחד ועצם אחד, על אף שלוש השמות השונים, והן, "דביקים דיבוק אמיץ מבלי פירוד וכלי חיבור בשורש כל השרשים כדמיון משל גשמי הלב הריאה והטחול שורש אחד לכלם ולשאר האברים". שלשה מאורות גנוזים אלו באים כאן כדי לפשר את הסתירה בין מספר עשר הספרות לשלוש עשרה מידות הרחמים של החיאלוגיה המתלמדית. הרי שתיהן מניפסטציות גלויים של הכוח האלוהי, ומה איפוא היחס ביניהן? בתחילת המאה השלוש עשרה בשאלה זאת הרבה וניהנו תשובות שונות, גם בחוג העיון וגם אצל מקובלי גרונזה. ר' אשר בן דוד הקדיש ספר מיוחד לכאור שלוש עשרה המידות על פי דרך הקבלה. לדעתו, הן אצילות משניות משלוש הספרות

י. יעלנקי, גנוי חכמת הקבלה (1853), עמ' 8. באותו ענין יש תשובה ארוכה על שם רב ואי גאון, המובאת הרבה מאד בספרי המקובלים. היא באה בשלימות בס' פרדס רמונים לרמ"ק בשער הצנחנות. י. נדסס ב"הסגולה" חוברת י"ז—ל"ג, בשם: פירוש י"ג מדות. בסימני דשים מיוחדים.

הומצאצל במושגים המופשטים ביותר של האולטלוגיה את הנעימה המיוחדת של כתבי פטיירדיאניסטים במיסטיקה הנוצרית. כאן יכלו להתפלל: "ברוך אתה ה' השומר בטחור המציאות ואדיר באחדות השוה המתעלה והמתורנס באור הקדמון המתמצע לשבע לשונות וכו'". המתפלל קורא ומתאר את אלהים בכל ספרותו, בשש מאות ועשרים עמודי האור שבכתר שוה תחילת הדיבור או "ראש מילול", והם מתנשאים עד, מעין השלמות הכלולים בכל ספירה וספירה שמתחלה מתגלה האורות והשמות הכלולים בכל ספירה וספירה שלם דבר זה על לו "סוד האמונה". תפילות אלו נכתבו בצורה שלא יכלו לעורר תרעומת של מינות מצד קורא מבחוץ. אי אפשר לומר דבר זה על כמה מהכתבים האחרים שנחתברו אמנם בלשון סתרים שלא בקל היו מובנים לזר, אם בכלל נפלגו בדין, אבל העזת הדיבור על האורות השכליים מזה חוסר ההגדרה המדויקת של החסות. עליו דנים כאן מזה, היה יכול לשמש חומר בדי המקשרים, לאמיתו של דבר, ניכר ניגוד בולט בין הצבעים המנומרים, בהם תואר עולם המאורות השכליים ועולם הספרות, ובין דבריהם המצומצמים על המצוי הראשון, "שהמציא את עצמו", ונראה לי שהאופי החיאיסטי של אמונת בני חוג העיון ברור יותר מבשאר ספרי קבלה. אופיים האלוהי של המאורות השכליים מוטל כאן בספק, והחיארים הארוכים של החללכים הקוסמוגוניים המתרחשים באור קדמון, בערפילי ובחשמה, וב"לחלוח" — ארבע קטגוריות החזרות בחוג הזה תמיד בחיאותם כאלו, — אינם עושים רושם כאילו באו לתאר מהלכים פנימיים בתוך האלוהות. ואם בכל זאת היתה דעתם נוטה לכך, הרי הסתירו אותה בלי ספק יותר משעשו חביריהם בחוג המקובלים בגרונזה.

המסירה לגבי מעמד עשר הספרות מסבירה גם נקודה אחת. נוספת שיש לעמוד עליה בקיצור. תסיון הספיקולאטיבי להוכיח י. החתלה תפילת היחד לר' נתניאל בן חקמה.

פראפוסים שונים, כמו שדרשו תורה זאת בקבלה הנוצרית במאה השש עשרה אין ספק שאין הדבר כן, ושני טעמים לכך. ראשונה, שיש גם שיטה אחרת בחוג זה המשלימה את עשר המספרות למספר י"ג המידות ע"י הוספת כוחות בסוף השלשלת ולא במחילתה, ואין שינוי פרינציפיוני בדבר; ושנית, אין לשלשלת האורות האלו אופי מיוחד, אישיות, או פראפוס, ואינם מהווים כלל את עצם מהותו של "שורש כל השרשים" — אלא רק דבקים בו — אמנם בלי פירוד, אבל גם בלי חיבור — והשורש הוא שאין לו החללה, נבדל מהן בפירוש. יש כאן איפוא מעין שילוש של מאורות נעלמים למעלה מהמספרות שאיננו משמש כל תפקיד אחר אלא להיות המקור לשלש המספרות העליונות שהן המחשבה, החכמה והשכל. כבר מתחילת הקבלה העיונית מתחיל כאן התחליף של היפוך שכבות יותר נסתרות, תחליף הנמשך הולך מבעלי המרכבה עד לבעלי "סוד האלות" שבין השבתאים במאה השמונה עשרה. כמובן, אין זה מן הנמנע ששנין שלוש המאורות נולד בכל זאת מתוך ידיעה מרחיקת לכת, אלא שהוציאו ממנה כל מה שמציין את אופייה בצורות. האורות האלה שהם למטה מהשורש למעלה מהמספרות, אינם נבדלים במהותם מהמספרות ואחדותן הדינאמית. התבדל והיחיד הוא קדמותם הנוצחית לעומת חידוש המספרות שיצאו מן הכוח אל "הפעולה הרחוקה" ונאצלו רק כאשר "הגיע זמן רצון הפועל הקדמון". לפי בעלי דעה זאת גם המספרה הראשונה מהדושה היא, שלא כדעת רבים מתבליהם. פרופוס דוראן, אחד מחשובי חכמי ספרד, מספר בשנת 1399 ששמע מבעלי הקבלה כי תורת השילוש הנוצרית אינה אלא שיבוש ואי-הבנה מתוך תורת שלש המאורות האלה. בפרט טענו זאת כאשר התחילו

של חסד, דין ורחמים, שהן עיקר גילוי ההנהגה האלוהית בתחומיהם. על תורת שלוש האורות הגנוזים אינו ידע כלום, כשם שבכלל רחוק הוא מדרכי המחשבה של בני החוג הזה. אבל גם ברוב כתבי חוג העיון עצמו נמצאת תורה אחרת בשאלה זו. אמרת למעלה שר' אשר בן דוד מבדיל בין המידות האלוהיות, שהן המספרות, המידות שלמטה מהן, על ידי ההגדרה שהראשונות פועלות בפעולתן שני דברים כאחת שהם דבר היפוכו, בשעה שהמידות התחתונות כל אחת מהן פועלת רק פעולה אחת, כי "המידות הנפרדות מוזמנות לעשות רצון המידות הפנימיות על פי החוג העליון הנמשך בהן". בצורה אחרת מופיע רעיון זה בחוג העיון. שלוש עשרה המידות הן "מיני המורות" דהיינו כוחות המתהפכים לדבר והיפוכו, והם בקציה מן האצילות העליונה של החושד הקדמון או, המתלומה העליונה או, האוריר הקדמון. כמה מהספרים מכנים את האל בכינוי מפואר: "המיוחד בעצמי שורש התנועה, המגביר בשורש מיני המורות". י"ג מידות הרחמים מגלות איפוא את כוח המספרה העליונה. דיעה זאת נמלגלה אח"כ גם לספר חזקוני ולבשה שם צורה מיתולוגית חדשה, וגם מקובלים אחרים שלא השתעשעו בסימפוליקה מרחוקה לכת כמו זו של בעל החזק על שלוש עשרה, תיקוני דיקנא או, צורות חזק' של עתיק יומין, ביארר את י"ג המידות כמעניי ישתה' הנובעות מכתב עליון.

תאמרי, מה צורך ראוי חברים אחרים של חוג העיון להוסיף פירוש אחר לענין י"ג מידות הרחמים כמו זה של שלוש התורות או המאורות העליונים האם בא הדבר מתוך הרצון של הקבלה מדייקת בין שלוש עשרה המידות וסדר המספרות, שהביא אותם להוסיף למעלה מה שהוספו או שמא יש כאן משום השילוש הנוצרי, כאילו יש באינסוף שלושה אורות או

י' שם עמ' 13. וכן גם דברי ר' עזריאל אלא כל מקום שר' אשר מדבר על מידות הרי זה מדבר על כוחות (כפי ס' צירה פ"א).

י' עיון מאמרו של ר' יוסף גיקאשילה "סוד י"ג מידות" שהדפסתי ב"כתבי יד בקבלה" עמ' 219—225.

י' דעה זו תובאה בשם ס' מעין החכמה אצל ר' משה מבורגוש, אבל אינה בספר הידוע בשם זה, עיי' מדעי היהדות ב' עמ' 247, 289.

לשון ס' הייחוד המיוחד לרב המא, עיי' גם במאסף סופרי א"י ת"ש, עמ' 169.

י' בס' כלימית הגויים, הנוספה לחכמת ישראל, כרך ג' עמ' 143: "שמעת מאנשי חכמת הקבלה שישו הנוצרי ותלמידיו מקובלים היו, אך שהיתה

היתה התורה המיסטית על ייחוד הבורא בעשר ספירותיו פתוחה תמיד לפירושים ברוח נוצרית. המומרים במאה הארבע עשרה והחמש עשרה השתמשו בה לצרכים מיסטיאניים, כגון אבנר מבורגוש המכונה אח"כ אלפונסו די וואלאדוליד, פאולוס די הירקיה ואחרים. עוד במאה החמש עשרה זויטפו בספרד קונסטרסטים של קבלה נוצרית הכתובים עברית. אך המקובלים לא השגיחו על הוצאת דבריהם למינוח, כי אמרו: "צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם".

חברי יצחק ב"ר הראה לי מאמר על תורת השילוש ב' תשובות מהרח"ק לאבנר מבורגוש (כ"ז פארמה) שבו מנסה הכותב להתבסס גם על הקבלה, אעפ"י שבודד כלל כל ספריו וכתבו לא בדרך המקובלים ובהשענתם אלא בדרכי המתלספים שבודרו (ולא מדברי י. זנה וברבעתן Jewish Social Studies, 1947, עמ' 80). פאולוס די הירקיה זיך שני ספרים מסוג זה, אגרת הסודות וגלי ריזא, והדפיס את הראשון בלטינית בשנת 1482.

י. עיין סיפורו של ר' אברהם פאריסול ב'ס' מנח אבות פרק ע"ב שנדפס עכשיו בשלימות ע"י לאוזינגר ברבעון הצרפתי ח"ש, וגם אצל אברהם אששיין, מקדמוניות היהודים, עמ' 119.

לראות אותם באמת כאורות הגנויים בתוך אירסוף עצמו, עמדה שאינה נמצאת אצל המקובלים במאה השלוש עשרה, וברוחאי לא בתוג העיין, אבל היא עמדה כמה מקובלים מאוחרים, ובפרט במאה השש עשרה.

בשאלה זו של השפעה נוצרית על המקובלים יש פנים שונות. יודעים אנתוני שכבר באמצע המאה השלוש עשרה נמצאו בין הפילוסופים שסענו על המקובלים שתורת עשר הספירות באה להם, מכוח אומות העולם? אמרו: כשם שאלו שלישו את האל, כך אלו עישרוהו. המקובלים מוחו על דיעה זו, ולפי מה שאנו יכולים לקבוע על התפתחות תורת הספירות, נוכל לומר שבמידה רבה צדקו בעלי הקבלה שהחזירו לפילוסופים את ההאשמות. יצחק מעכו אומר: "הפילוסופים האלו אמרו כי כל המקובלים הכמתם כפירה, כי יאמרו עליהם שהם מגשימים בפשטי התורה... והמקובלים יאמרו על הפילוסופים שכל הכמתם אינה בלתי שלילה, שכל דבריהם אינם אלא לשלול הגשמות, שוללים והולכים. אמנם להבין דבר מקובל על דרך האמת... בלא ראה ומופת, אין בהם רוח כלל". הוא אומר על הפילוסוף פים כי תכלית חכמת השגתם מביאה אותם רק עד שער ירושלים ושם עומדות רגליהם, אבל בירושלים המיסטית, ששם מתחילה השגת חכמת המקובלים, אין להם דריסת רגל! מאדד גוסא

קבלתם משובשת... וטעות השילוש אשר הם מניחים באלהות יצא להם כמה שהשתמשו בחכמה הזאת כי הם הניחו אור קדמון ואור צח ואור מצומצם ושיבשו מאלה השלשה. דעת קרובה לזו הוצעה ע"י אברהם קארדונו, עיין במאמרים לזכרון ר' צבי פריץ חיות (תרצ"א), עמ' 335.

בעל הפ"י לשיעור קומה בכ" בספריות האגליקה ברומא 27 דף 116 מתחלטים נגד מקובלים המזהים את השכינה ואת מטטרון — דעה נפוצה מאד בקבלה — ואומר שלקחו דעה זו שיש בה משום קיצוץ בגשמות, מהאומות, ומפני זה, כל הפילוסופים יורדים לדבר זה וכולם טעו, ומכאן דבר זה אומרים שהי"ד ספירות באו מזה אומות העולם, אבל חלילה כי אינו כך. (מהמכתב הוא עצמו מקובל, אבל מהזוג חסיד

אשכנז, ועיין עליו בגספח א').

י. אברהם אבולעפיה, אצל יעלינק, גנוי חכמת הקבלה עמ' 19, ושי"ת חריב"ש ס' קי"ו.

י. כ"י אוספורד 1911 דף 153.